

UTÓSZÓ

Az utolsó szó jogán még azt szeretném elmondani, hogyan született ez a könyv. Ott kezdem el, hogy miként lettem néprajzos. Az 1930-as években tanyai tanító voltam az Oroszáza—gyulai úti osztatlan állami népiskolában. A tanteremben egy régimódi fatüzelésű vaskályha állott, de kényszerűségből szénnel tüzeltem benne. Sehogy sem ment. A községi mérnök kérésre, rimánkodásomra sem cserélte ki. A véletlen segítségemre sietett. A kályha egy belső alkatrésze a rostélyra zuhant. Nagy lelkinyugalommal jelentettem: „A kályha összeomlott!” Lóhalálban hoztak egy vadonatúj széntüzelésű vaskályhát. Miután ezt nem lehetett a régi kályha helyére állítani, egy szekrény nagyságú fülke ásított a kicserélt kályha helyén. Napokig nézegettem, hogy mit lehetne vele kezdeni. Rájöttem, ha egy üvegajtót tesz rá, egy takaros faliszekrényt nyerek. Igen ám, de mit tegyek bele? Világéletemben szerettem rajzolni, és szerettem a népművészetet. Elhatároztam, hogy tanítványaimmal népművészeti tárgyakat gyűjtetek, amelyeket a „magyarosra” kifestett faliszekrénybe helyezek el. A népművészeti tárgyak gyűjtésétől már csak egy lépés volt a néprajzi tárgyak gyűjtése. Így született meg a mi iskolánk kis múzeuma. Bevallom őszintén, hogy nagy hatással voltak rám a Néptanítók Lapjában megjelent „Az én iskolám, az én váram” című cikkek is.

A faliszekrény nemsokára megtelt. Azután valahogyan kezembe kerültek a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárának kérdőívei, s néhányat kitöltöttem. Az adatokat tanítványaimtól, azok szüleitől, valamint a környék parasztjaitól gyűjtöttem. Olyan részletesen és gondosan feleltem a kérdésekre, hogy a Néprajzi Múzeum főigazgatója néhány Néprajzi Értesítővel ajándékozott meg, s amikor hívására felmentem Pestre, a múzeum osztályait, raktárait bemutatták nekem. Nos, így lettem néprajzos.

Öt évet töltöttem a kedves tanyai iskolámban, s jó munkámért áthelyeztek a faluszéli Pesti úti iskolába. Itt már nemcsak tárgyakat, hanem népünk szellemi kincseit is gyűjtöttem. Az orosházi iskolák tanulóival összegyűjtöttem községünkben a népi hiedelmeket és babonákat. Több ezer cédula gyűlt össze. Befejeztem a népi játékok gyűjtését, amit még a tanyán kezdtem meg. Itt ért a második világháború. Behívtak katonai szolgálatra. Távollétemben felhasználták a katonák a népi játékokat tartalmazó füzetemet olyan célra, amelyre újságpapír jobban megfelelt volna. Amikor 1945-ben a katonaságtól megszabadultam, a megmaradt 3—4 oldalt én dobtam a tűzbe.

1945-ben megalakult Orosházán a Múzeumi Bizottság. Azt a célt tűzte ki maga elé, hogy a polgári iskola múzeális gyűjteményét — amelyet megboldogult kedves tanárom: Juhász Balázs tanítványaival együtt gyűjtött — Közgyűjteménnyé fejlessze. Ebben az időben Schwarcz János családi házáat felajánlotta a múzeum otthonául. A Múzeumi Bizottság engem tisztelt meg azzal, hogy a régészeti, helytörténeti, néprajzi és világháborús anyagból álló iskolai gyűjteményt nyilvános jogú múzeummá fejlesszem. Sikerült is és múzeumunkat Városi Múzeum néven 1948 tavaszán meg is nyitottuk.

1946-tól 1950-ig két munkahelyen dolgoztam (de egy fizetést élveztem). Teljes heti óraszámomban tanítottam a belterületi népiskolában s vezettem a múzeumot. Ráadásul másfél éven keresztül iskolafelügyelő is voltam. Arra azonban büszke vagyok, hogy sem az isko-

lában, sem a múzeumban nem vették észre, hogy a fél lábam máshol van. Akkor nem bántott, csak utólag keserű a szám — hogy tudományos pótlékban nem részesültem, pedig a környéken erre példa is volt. A pusztaföldvári postamester néhány cserépdarabot felszedett a határban, néhány néprajzi tárgyat gyűjtött, s tudományos pótlékban részesült. Ráadásul éppen tőlem kértek véleményt. Természetesen kedvező javaslatot adtam.

A múzeum államosítása után, 1950 január 1-től főhivatású muzeológus lettem. Bármennyire érdekes is kultúrtörténeti szempontból a múzeum hőskorában végzett munkám, csak a néprajzi tevékenységemet igyekszem vázlatosan bemutatni. Az első időkben nem tudtam az egész napommal mit kezdeni, mert éveken keresztül hozzászóltam a csemetéshez. Az első hónapokban szinte naplopásnak tartottam a nappali néprajzi gyűjtést, azt hittem, hogy azt csak munkaidő után szabad végezni, s ezért — úgy mint azelőtt — esténként jártam gyűjteni. A parasztek dologidőben napnyugta után érkeztek haza és így gyűjtésem sokszor este 11 óra utánra is elnyúlt.

Áldom Istenemet, hogy jó érzéssel először az orosházi földművelés vizsgálatába fogtam. De mást nem is tehettem, hiszen az 1960-as évekig Orosháza életére a földművelés volt a jellemző. Majd ennek befejezése után kutatásaim súlypontját a Vásárhelyi-pusztára tettem át. A véletlennek köszönhetően, hogy kivetődtem a Pusztára. Egyszer a múzeum takarítója újságolta, hogy az egyik rokona a Vásárhelyi-pusztán él, s ott lehet ám sok ilyen „kacatot” (néprajzi tárgyat) találni. Hamarosan ki is mentem, s ámulva láttam, hogy Orosházától alig 7—8 km-re egy egészen más világ tárult szemem elé. Számos olyan gazdasági eszközt láttam, munkamódot, eljárást tanulmányozhattam, amely máshol már fél évszázada eltűnt. Ezután már nem is tudtam elszakadni a Pusztától, s megismerkedtem a legjobb hagyományörző emberekkel, családokkal. A felszerelésem a kehető legegyszerűbb volt. Sem nekem, sem a múzeumnak nem volt kerékpárja, azért eleinte gyalogosan jártam a Pusztát. Aktatásuk sem volt, egy vászontarisznya *lödörgött* a vállamon. (Abban az időben az aktatásuk ember csak veszedelmet vittek a tanyára.) A lyukas bakancsomnak (amit még a világháborúban „faszoltam”), s vászontarisznyámnak köszönhető, hogy mindenütt barátságosan fogadtak, de én is igyekeztem emberséges ember lenni. Amikor megtudtam, hogy az egyedül élő Szántay István leesett a lábáról, s hosszú ideig a szomszédok hordták neki a kenyeret hogy el ne pusztuljon, mindig egy-egy kenyérral állítottam be hozzá. Amint megtudta, hogy a kenyérért hajnali 4 órakor már sorban álltam, kibuggyant a könny a szeméből és még az aratásban is letette a kaszát, ha betettem a lábam a tanyájába. Csak egy esetben nem állt velem szóba — de ezt meg is mondta: amikor a rokonok fogata jött hozzá dolgozni. Ugyanis akkoriban nagy úr volt a fuvaros, annak kedvébe kellett járni. Csak egyszer történt meg, hogy akkor mentem gyűjteni, amikor Szántay István a fogatot várta. A fogat megérkezéséig nyugodtan dolgoztunk, de amint meglátta a két ló fülének a hegyét, megszűnt többé türelmes adatközlő lenni, ideges mozdulatokkal rakodott el mindent a fogat útjából. „A fogatnak mönni khöll!” Ehhez hasonló módon barátkoztam meg a többi paraszttal is

Hálás vagyok K. Kovács Lászlónak, aki beszélgetéseink során rávezetett a néprajzi látásmódra. Egyszer azzal a kérdéssel fordultam hozzá, adjon tanácsot, hogyan kell fogalmazni idegen nyelvű fordítás számára. Szemléletesen megmagyarázta: képzeljem magam egy olyan idegenvezető helyébe, akinek a kezében mikrofon van, s előtte egy csoport vadidegen ember, akik sem azt az eljárást, sem a művelet tárgyát nem ismerik, amiről beszélni akar. Ha a szóban bemutatott tárgyat, valamint a munkaeljárást tökéletesen el tudják képzelni — akkor azt írjam le. Be is vált. Amint hazamentem, hozzáfogtam a fogalmazáshoz. Az íróasztalom elé egy állófogast állítottam, s arra ráakasztottam a kucsmámat. Az volt a „vadember.” Fogalmazás közben nemegyszer elakadtam, felnéztem a kucsmára, s észbekaptam; nem hagytam abba a fogalmazást, míg az teljesen világos nem lett.

A Vásárhelyi-pusztán alakult ki gyűjtőtechnikám. A paraszti munkát legtöbbször kétszer vizsgáltam: télen „vakon,” tavasszal és nyáron munka közben. A szénamunkának min-

den csínját-bínját télen fűtetlen szobában tanultam meg Szántay Istvántól. Módszeremhez tartozott, hogy néha-néha megjátszottam a tájékozatlant, a nehézkes felfogásút, s ezért az adatközlőm igyekezett aprólékosan, néha kézzel-lábbal magyarázni. Sebesen jegyeztem minden szót, ami az öreg száján kibuggyant. (Rendszerint ezek az első megfogalmazású szavak a leghitelesebbek, a legtalálóbak.) Még most is előttem van, ahogyan a bütykös ujjaival a szoba földjének porába rajzolt, hogy jobban megértsem. De előkerült a pipadohány paklijának csomagolópapírja is, amelynek hátára rajzolgotott. Ha még így sem boldogultunk, akkor az eljárást szerszámmal mutatta be. Szerencsétlenségemre abban a télben az öregnek egy szál szalmája sem volt, s én állandóan téli kabátban, felhajtott gallérral üldögéltem nap-hosszat, s úgy jegyeztem. Érzékeny vesémet, illetve derekamat kisfiam ágyából kicsent paplannal csavartam körül. Nem csodálkozom, hogy kényes légcsővem hurutot kapott, amely életem végéig elkísér. Tavasszal a fűkaszálastól egészen a vontató rakásáig minden munkamozzanatban részt vettem. No persze nem dolgoztam halálra magamat. Amint dolgozva, beszélgetve 2—3 új ismeretre tettem szert, feljegyeztem, zsebemben mindig volt füzet és ceruza. Amikor a téli és tavaszi gyűjtésemet összeötöztem, kivittem az öreghez. Bizony még sok helyen kijavította. Hasonló módon vizsgáltam a Pusztán a hagyományos gazdálkodás minden ágát.

Visszaemlékezésem során most jut eszembe egy mozzanat, amelynek során még közelebb kerültem a parasztokhoz. Az 1950-es években a mezőgazdasági munkát vezényszóra végeztek a Pusztán is. Aratás vége felé a Rossz-pusztáról hazafele igyekeztem. Útbaejttem Szántay Istvánt. Már messziről odakiáltottam a kaszálónak: „Az egész határt learattam, maga még mindig vágja?” „Nagy a baj!” — mondta. „Pont most voltak itt, s a lelkömrre kötötték, ha nem végzek, röggel elvisz a dzsipp!” Na ennek fele sem tréfa. Eldobtam a kerékpárt és munkát kértem. A nap még magasan járt s úgy gondoltam, hogy segítséggel még minden rendbe jöhet. Mivel kaszálni nem tudtam, beállított *ötösölni*, vagyis a levágott és kévékben heverő *gatz* (gabonát) ötös csomóba kellett összehordanom. Egész délután ötösöltem, s közben jegyeztem is. Természetesen az ilyen apróságok nem kerültek el a pusztaiak figyelmét. Bizalom nélkül pedig jó munkát nem végezhettem. Minden tanya ajtaja nyitva áll előttem, csak egy helyen kopogtatok már hiába. Szántay Istvánt néhány évvel ezelőtt, a tél utolsó fürgeteges napján temették. A 79 éves ember hirtelen halt meg, napok múlva találtak az ágyára borultán. Csak véletlenül tudtam meg a temetése idejét. Hőfürgetegben, szélviharban közelítettük meg a félig romba dőlt tanyát Gulyás Mihály barátommal. A Ficsér-dűlőn a tanya irányáig gépkocsin tettük meg az utat. A kövesúttól vagy egy kilométert bukdácsoltunk árkon-bokron keresztül. A koszorút kabátunkkal letakartuk és magasra tartva vittük. Szaladtunk — már amennyire lehetett —, mert így is a tanyából kiinduló löcsöskocsin fekvő koporsóra éppen csak le tudtuk tenni megemlékezésünk jelképét, a koszorút. Útközben bakancsom számtalanszor elmerült a vízben. A koporsó mögött 2—3 km-t ballagtunk a hóviharban, elázott bakancsban. A temetés után ázva-fázva kerültünk haza, de egyikünk sem lett beteg. Úgy érzem, ez a legkevesebb, amivel tartoztam legjobb munkatársamnak, adatközlőmnek.

A több mint egy évtizedes gondos és lelkiismeretes gyűjtéssel mintegy 600 oldal terjedelmű forrásértékű anyag gyűlt össze és több mint 1000 fényképfelvétel született a Pusztán. A gyűjtés egyes részei az Ethnographiában, az Acta Ethnographicaiban, a Néprajzi Múzeumi Évkönyvekben jelentek meg. Sőt kutatásaim egy része a Zeitschrift für Ethnologie c. rangos nyugatnémet folyóiratban látott napvilágot. E cikk története is tanulságos: A takarásról és nyomtatásról készült tanulmányomat az Ethnographia csak vonakodva jelentette meg. Ugyanekkor az Acta Ethnographica szerkesztősége felkért arra, hogy egy tanulmányt írjak a fenti témáról, s készítsem el német fordítás számára. A munkát K. Kovács László annak rendje-módja szerint lektorálta, s közlését javasolta. Mint derült égből az istennyi, úgy csapott le az értesítés: tanulmányom nem jelenik meg az Actában. Munkámat az íróasztalom

fiókjába sülyesztettem volna, ha abban az időben lett volna íróasztalom. Idők folyamán az Orosházi Múzeum Évkönyveivel 100 külföldi múzeummal kiadványcsere-viszonyba léptünk. Egy napon az egyik cserepartnerünktől, a Zeitschrift für Ethnologie szerkesztőjétől kaptam egy udvarias levelet, egy tanulmányt kért tőlem. Megkerestem a porosodó tanulmányom lektori véleményét, 4—5 rajzzal, s ugyanannyi fényképpel elküldtem a szerkesztőnek. Rövidesen megjött a válasz, mielőbb küldjem. Újabb gond született: ki fordítja le? Egy német szakos tanár barátom fordította le. A tanulmány egyik felének a gépeléséért 20 q tönkölt fát hasítottam fel, a másik fele gépeléséért két hétig őriztem a nyaraló gépelőm lakását. De tanulmányom megjelent a nagyszerű folyóiratban — ha már az Acta nem jelentette meg.

Tanulságos az első nagyobb szabású munkám: a „Hagyományos földművelés a Vásárhelyi-pusztán” c. könyvem megjelenése is, amely a Néprajzi Közlemények sorozatban jelent meg. A Kardoskúti Községi Tanács megkért, hogy egy tanácsülésen ismertessem a község határában folyó kutatásaimat. A nagy figyelemmel hallgatott beszámolón végén megemlítettem, hogy szívesen vállalnám kutatásaim eredményének könyv alakban való megírását. Megbízta velem. Megállapodtunk a tanáccsal egy 100 gépelt oldalas tanulmány megírásában, melyhez 100 fényképfelvétel mellékelését terveztem. Az elkészült munka 300 oldalra rúgott, kereken 400 fényképfelvétellel. Kardoskút község a tiszteletdíjat kérés nélkül megdupláztta. Munkámat a Magyar Tudományos Akadémiának is beadtam. Erdei Ferenc főtitkár átnézte és megígérte, hogy vagy megjelenteti, vagy pénzjutalomban részesíti. Miután az Akadémiai Kiadónál több néprajzi kézirat várt megjelentetésre, az utóbbi történt, munkám első díjat nyert, s pénzjutalomban részesültem. A kiadóvállalatoknál nem házaltam, hanem a kéziratomat a Néprajzi Közleményeknek adtam be. Nem tagadom, nagyon jólesett, amikor megtudtam, hogy a Néprajzi Múzeum úgy döntött, hogy ha már a mellékletek nyomdai úton készülnek, pénzforrást kell találni a szöveg nyomdai előállításához. Megkerestem a számba jövő községeket, városokat, s Kardoskút, Orosháza, valamint Békés és Csongrád megyék 3000—3000 forinttal járultak hozzá a nyomdaköltségekhez. A Gyulai Nyomdában jelent meg a szép kivitelű könyv. Úgy hallottam, hogy az egyetem Néprajzi Intézete felvette a kötelező olvasmányok sorába.

Könyvem kedvező fogadtatása után elhatároztam, megírom a Pusztai paraszti állattartását is. Csábított az a gondolat is, hogy a következő könyvem kiadása már könnyebb lesz, hiszen bemutatathatom első könyvemet. Tévedtem: kiadása nehezebb volt, mint az első. Szülővárosom, Orosháza Város Tanácsának Művelődésügyi Osztálya azt javasolta a Végrehajtó Bizottságnak, hogy a tudományos kutatómunkához a város anyagi támogatást nyújtson. A javaslatot elvetették. Vásárhelyen sem jártam nagyobb szerencsével, azazhogy ott legalább egy feketekávé (amit nem szeretek), egy meleg kézszerítést, s néhány hónap múlva egy írásbeli elutasítást kaptam. Erre fel nyakamba vettem a világot, s elsősorban a volt Vásárhelyi-pusztai területén gazdálkodó termelőségvetkezetekhez fordultam anyagi támogatásért. A termelőségvetkezetektől 1000—1000 forint támogatást kaptam. Ezenkívül a környékbeli könyvtárakat, középiskolákat is felkerestem. Könyvem elején felsoroltam azon intézetek, üzemek neveit, amelyeknek segítségével sikerült kiadni könyvemet. 27 közületnek kellett összefognia, hogy könyvem megjelenhessen. Az állattartásról szóló munkámat is a Gyulai Nyomda adta ki. A kézirat nyomdába adása előtt a nyomdaköltségnek a felét befizettem a fenti támogatásokból, s a könyv megjelenése után a nyomda várt a számla kifizetésére. Négy hét alatt ki is fizettem. (Meg kell jegyezni, hogy a fenti erőfeszítésekre azért volt szükség, mert a Néprajzi Múzeum gondozásában megjelenő Néprajzi Közlemények sorozat sokszorosítási eljárással készült, s csak arra volt fedezet, a nyomdai előállítás költségeire nem.)

Másrészt megható volt, hogy egyes intézmények, személyek hogyan igyekeztek segíteni. A vásárhelyi Felsőfokú Technikum a sohasem látott szerző művét 20 példányban jegyezte elő. A példányszámot magasnak tartottam, amit ők is észrevettek. De nagy-nagy

jóindulattal megoldották a gordiuszi csomót: tíz példányt átvett az iskola, tízet pedig a szakszervezet. Férfiasan bevallom, megkönnyeztem Moldvay Győző vásárhelyi tanár levelet, aki olvasta a helyi újságban, hogy a városa nem támogatta anyagilag könyvem, ezért: 16 könyvet helyezett el barátainál. A megjelentetéséért folytatott küzdelemért kárpótolt, hogy többször meggyőződtem róla, könyvem sokkal jobban forog közkézen, mint gondoltam. Mindkét könyvem 1000—1000 példányban jelent meg, s már nem kapható, pedig könyv-árusi forgalomba sem kerültek.

Mi tagadás, hosszabb ideig nem gondoltam a harmadik könyvem írására. Idők folyamán úgy látszik, kipihentem a két könyv, no meg az orosházi monográfia szerkesztésének fáradságait is — komolyabb munkára éheztem. Ez pedig nem lehetett más, mint két könyvem folytatása: a Pusztán folyó paraszti élet megírása. Amilyen erősen és következetesen húzódtam, menekültem eddig a nagy feladattól, ezután éppen olyan nagy lelkesedéssel fogtam hozzá.

Publikálásaim során nyert gazdag tapasztalataimra támaszkodva, még módszeresebben kezdtem hozzá a pusztai élet megírásához. Első dolgom volt a könyv tematikájának, tartalomjegyzékének összeállítása. Rövid idő alatt egy kötegre rúgott a mindig továbbfejlesztett tartalomjegyzék. Amikor már megfeneklettem, néhány kiváló néprajzos barátom tanácsát kértem. Balogh István, Hófer Tamás és Katona Imre szíves tanácsai révén kiformalódott a végleges tematika, melynek kialakításában Hajdú Mihály és Szabó Ferenc barátaim is részt vettek. Hogy hogy nem, eszembe jutott, hogy célszerű lenne az egyes fejezetek gyűjtéséhez kérdéscsoportokat összeállítani, hogy gyűjtésem teljesen tervszerű legyen. A kérdéscsoportokat egy parasztemberrel állítottam össze. A választásom Koczka Pálra esett, aki nekem és a múzeumnak régi jó barátja. Gyakran mondogattam, hogy az ő agyát, nagy tapasztalatát is beledolgoztam könyvembe. Igaz, nem a Pusztán élt, hanem a vásárhelyi határtól néhány száz méterre. A kérdéscsoportok csak a logikai sorrendet mutatták, valamint a teljességre hívták fel a figyelmet. A jegyzetfüzetembe természetesen a pusztai emberek vallomásai kerültek. Száz szónak is egy a vége: amikor kiindultam gyűjteni, sokat tudtam a témáról. Ezt a kérdéscsoportok gondos összeállításával értem el, hiszen abba már belesűrítettük a Pusztá majdnem teljes tudásanyagát. Parasztokat, a pusztai iskolákat is belevontam könyvem anyagának gyűjtésébe. Különösen sokat fáradozott Juhász Nagy Vilmos. Egy iskola kivételével népi játékokat, babonákat gyűjtöttek a tanulók, s a tanágya beosztásáról, berendezéséről vázlatokat készítettek. Csak a szőkehalmi iskola tanára tagadta meg a gyerekek segítségét tőlem. Tőle tudtam meg, hogy az ilyenfajta munkák destruktívhoz vezetnek. Pedig ha jól emlékszem, a Pusztáról szóló két könyvem a kezébe nyomtam. Kínomban talán még azt is mondtam (vagy talán az úton a kerékpáron ülve vitatkoztam még vele), szívesen menetelek olyan csapatban, amelynek élén a zászlót Bartók Béla, Kodály Zoltán, Györfly István viszi.

Fentebb már vázoltam gyűjtési technikámat, most a gyűjtés körülményeit igyekszem bemutatni. Sokszor becsapott az idő: napsütésben indultam ki a Pusztára, s bőrig ázva értem haza. Jó néhányszor ráfizettem, amíg megtanultam, hogy a Pusztára esőkabát nélkül nem szabad kimenni. A Pusztán a menny is másképpen dörög, s a villámlás is félelmetesebb. Több mint két évtizede járom a Pusztát, mindenféle idő ért már ott engem. Jártam tűző nap hevében, gyalogoltam téli napsütésben, de hóviharban is. Egyszer a perzselő nap barnította bőrömet, máskor a sűrű ködben tévedtem el. Az eső legtöbbször útközben ért, de szakadó esőben is indultam ki a Pusztára, hogy megismerjem, hogyan bukdácsol a paraszt a csatakos, síkos úton. Egyszer egy nagy eső után gumicsizmában indultam útra, s nagyon csodálkoztam, hogy a hosszú úton egy teremtet lélekkel sem találkoztam. A parasztoak régen tudták azt, amit én akkor tanultam meg: ha az úton a fű magasabb, mint a csizma szára, akkor meg kell várni, míg megszárad, mert a nedves fűtől átnedvesedik a nadrág, s a víz a csizma fejében gyűlik össze. A fecskésparti iskolában legalább egy fél liter vizet öntöttem ki egyik-

egyik csizmából. Télen is volt mit tanulnom: a hólepte szántáson ajánlatos a már előttünk járók nyomaiba lépegetni, különben könnyen kiszakadhat az ember haskérgé. De nemcsak a természettel kell szembenézni a Pusztát járó néprajzosnak, hanem olykor-olykor viaskodni kell pl. a méhekkel is.

A tanyaépületek vizsgálása, fényképezése volt soron, amikor a Csárpateleki dűlőben betértem egy tanyába. Már a bejáróról láttam, hogy a kertben egy vándorméhész kaptárai sorakoznak. A kaptárok közelében egy tábla arra figyelmeztetett, hogy a kaptarak megközelítése tilos és életveszélyes. Magamban még mosolyogtam is, lám, milyen trükkel igyekeznek távoltartani a méhesgazda a méztolvajokat. A tanyában nem volt senki, de ismertem a tanya lakóját, nyugodtan hozzáfogtam fényképezni. Az udvaron még háborítatlanul fényképeztem, de nem úgy a tanya előtt. Nem vettem figyelembe, hogy a méhek hordásának útjába kerültem, s izzadt testemet dühös méhcsoport támadta meg. Két kezem úgy járt, mint a motolla, hogy a fedetlen fejemtől távol tartsam a veszedelmes jószágokat. Még a szemüvegemet is lekókányoztam az orromról, s alig bírtam bemenedekülni az udvarra. Ott a kabátomat a fejemre borítottam, s csak nagy nehezen találtam meg a térden felül érő búzában a szemüvegemet. A közelben óriási repcetáblák voltak, s a méhészek szerint különösen repcevirágzaskor dühösek a méhek. Azóta messze elkerülöm a virágzó repcetábláknak még a környékét is.

A nagyobb állatok békén hagytak, azaz hogy egy hajtókutya megharapta a lábikrámat. Pedig már régen megtanultam, hogy a kutya különösen a kerékpárosra nagyon haragszik, ezért a bejárókon tolni szoktam a kerékpáromat. Egyszer rösteltem leszállni róla, abban reménykedtem, hogy a gazdája mellett álló pulikutya nem tesz bennem kárt. De megharapott annak a rendje, módja szerint. A két foga helyét sokáig viseltem. Azóta sohasem röstellek a bejáró elején leszállni a „lóról” és fütyülök, hogy a kutya korán észrevegyen, mert különben a hirtelen elébe kerülő ember nadrágja bánja meg. A kutyaharapás után elhatároztam, hogy bottal járok ezentúl a Pusztán. Egy parasztember azonban kioktatott: „Uram, a kutyának sē köll a bot.” Azt ajánlotta, hogy kenyérdarabot vessek a kutya elé. A tanácsnak megörültem, de hamarosan megtanultam, hogy ez sem biztos eljárás. mert a rendes kutya idegentől nem fogad el ennivalót. Egynehány kutyával meg egyenesen jóbarátságot kötöttem. Még most is szinte meghatódva emlékszem Olasz Ernőék Pici nevű kutyájára. Néhány évvel ezelőtt több héten keresztül hétfőn és csütörtökön mentem ki Olaszékhoz, mivel ezeken a napokon az autóbusz egészen Pusztaközpontig vitt, s oda már viszonylag közel esett a jelzett tanya. A központtól aztán gyalogosan vágtam neki tanya iránt a hóval fedett szántáson. Megérkezésemkor az udvaron ténfergő — nagyon szelíd — kutyának vettem egy falat kalácsot. A következő alkalomkor már a tanyát körülfogó gyöp sarkán farkcsóválva várt. Ismét a következő alkalomkor már a föld derekán találkoztunk. Hogy a kutya honnan tudta meg, hogy mely napokon, s mely időpontban megyek — előttem rejtély. Utolsó utam alkalmával egy egész fonott kalácsot adtam neki. Ez a gyűjtésem utolsó időszakában történt. Szegény Pici azóta hiába vár a szokott időben — nem megyek már ki többé aPusztára.

A gyűjtés három évig tartott, s a gyűjtött anyag több mint 1000 gépelt oldalra rúgott. Nagyon szerencsés ötletnek bizonyult, hogy gyűjtésemet paraszttal átnéztem, s megkértem őket, hogy tévedéseimre hívják fel figyelmemet és egészítsék ki munkámat. Felkészítettem őket a nem mindennapi munkára. Egy útmutató jellegű körlevélben összefoglaltam mindazt, amiket munkájuk során szem előtt kell tartaniok. Majd egy hónap múlva összejöttek, s mindegyik bemutatta munkáját. Ekkor látták meg igazán, hogy mire vállalkoztak. Sok értékes kiegészítést javasoltak. Önzetlen munkájuk nélkül halványabb volna az a kép, amelyet a Pusztta életéről festettünk. Fogadják hálás köszönetemet.

Szerencsémre a könyv írása előtt egy kisebb műtéten estem keresztül, egy ideig a hosszabb gyaloglástól, kerékpározástól tartózkodnom kellett, közben télbe haladtunk és így

hozzákezdhettem a nagy munkához. Az 1972. év első felében feszített munkával megírtam első fogalmazásban könyvem szövegét, sőt le is gépeltem. A 20 ívnyi, mintegy 640 gépelt oldalnyi szöveg napi 16—18 órai munka eredménye.

Nagy gondot fordítottam az illusztrációkra is. Gyuró István grafikus, dr. Patay Pálné rajzoló és Szemenyei Bálint főmérnök személyében kitűnő illusztrátorokra találtam. Szép lapjaik emelik a könyv szakmai és esztétikai színvonalát. A fényképeket a 25 év alatt készült több mint 3000 felvételemből válogattam, de a könyv számára is sok felvételt készítettem. A megjelenő fényképek túlnyomó többségét én készítettem, s egy műhelyben történt a laborálása, ezért szemléletük és kivitelük egységes. A nagy mennyiségű képből gond volt a legjobb képeket kiválogatni, ez azonban számos rostálás után sikerült. A közölt képek előhívása, nagyítása Krausz Imre szakmai tudásának színvonalát dicséri.

Az illusztrációk minőségének biztosítása érdekében tett erőfeszítéseimet csak a színes képek kiválogatásának bemutatásával illusztrálom. Szentí Tibor hódmezővásárhelyi munkatársam színes diapozitívjeit levétíttetem, nézegettem, izlelgettem. A sok szép közül sikerült néhányat kiválogatnom. Szentí Tibor felhívta figyelmemet Erdős Péter vásárhelyi festőművész színes felvételeire, amelyek szerinte még az övénél is szebbek. Közbenjárására egy hét leforgása alatt Erdős Péter át is hozta Orosházára a Pusztáról készült színes képeit. A vitésre néhány parasztlektort és fényképészt is meghívtam. Hol egyöntetű jóváhagyással, hol vita során az előző gyűjteményből kiválasztott képeket kiegészítettük. Meg voltunk elégedve, de én éreztem, hogy még érdemes erőfeszítéseket tenni a teljesen megnyugtató választás érdekében. Felkerestem a Pusztát hosszú éveken át tanulmányozó Murvai Árpádot, hogy bírálja fölül a válogatásunkat. A nóta vége az lett, hogy az ő gazdag színes diagyűjteményéből is jó néhányat átvettem. Így aztán a három kitűnő anyagból 10 darab, a könyv illusztrálására alkalmas diával felszerelve mentem fel Budapestre.

A kiválasztott színes diákat bemutattam a kéziratom lektorának — dr. Barabás Jenőnek —, s ezzel még egy rostán ment keresztül. A végsőt azonban a Kossuth Nyomda kliséüzeme mondta ki: a felvitt 10 dia közül 5 darabot választott ki. Néhány nap múlva még egy színes diát küldtem. A sok szűrés közben kiérlelődött bennünk az a törekvés, hogy a színes képek a Pusztá hangulatát tolmácsolják. Ezt a fekete-fehér fényképpel éreztetni nem lehet, ezért a Pusztá hangulatának elővarázsolása céljából kerültek a könyvbe a színes képek.

Végezetül essék szó e könyvem kiadásának körülményeiről is. A harmadik könyvemmel sem jelentkeztem a kiadóvállalatoknál, noha az előző két könyvem sikere azt indokoltta tette. Munkámat a közelmúltban megindult Békés megyei Múzeumok Közleményei sorozatban kívántam megjelentetni. Miután munkám terjedelme lényegesen nagyobb, mint az évkönyveké, elhatároztam, hogy e könyvem kiadásához is szerzek anyagi támogatást. A Vásárhelyi-pusztán gazdálkodó termelősövetkezetektől, a Pusztá területén fekvő községektől, szomszédos városoktól anyagi támogatást kaptam, melynek fejében megfelelő példányszámot adok. A példamutató módon támogató intézmények, szervek, üzemek nevét könyvem elején felsoroltam. Különös öröm számomra, hogy most Orosháza és Hódmezővásárhely is komoly anyagi támogatással sietett segítségemre.

Sommásan: miben látom munkám erejét, jelentőségét? Egy viszonylag kicsi, jól körülhatárolható területen kutattam. E terület rendkívül alkalmas volt a vizsgálódásra, mert a természeti viszonyai, sajátos körülményei folytán ott még elevenen élnek azok a hagyományok, amelyek máshol már évtizedekkel ezelőtt eltűntek. Hatalmas anyagot hordtam össze. A vizsgált területen az ott élő kétféle lakosság szokásait lehetett tanulmányozni és összehasonlítani. A gyűjtött anyagot paraszttal átnéztem, javaslataikat figyelembe vettem. A gyűjtés során rögzített közléseket nem alakítottam át feldolgozáskor, s így könyvem nem más, mint a Pusztán élő parasztok őszinte vallomásai. Így látták, látják az életüket. A Pusztáról írt két eddig megjelent könyvem a nyelvészek is haszonnal forgatják. Éppen ezért meg kell jegyezmem, hogy miután kétféle nyelvjárású lakosság üli meg a Pusztát, nem lehet

az idézett mondatokat egységesen vagy a vásárhelyi, vagy az orosházi dialektus szerint írni,, mert az egyik a vásárhelyi, a másik az orosházi ember száján hangzott el.

Éveken keresztül határtalanul bíztam munkámban, hiszen másképpen meg sem született volna: mégis, olykor szorongás fog el, vajon az a mérhetetlen energia, amit belefektettem, meghozza-e gyümölcsét? Olyan szeretettel fogadják-e, mint amilyennel én írtam. Én mindent megtettem, ami erőmből és tehetségemből tellett: utadra bocsátlak sokat dédelgetett munkám, hogy hirdessed a hagyományos paraszti élet emlékét!

NAGY GYULA